

יומא דנשמתא

הגה"ק רבי משה בן אדרת מאזמיר זי"ע – בעל 'ברך משה' יומא דהילולא י"א מנחם אב (תק"ב)

"עיר וקדיש חד מן קמייא, אריה דבי עלאי יוז גלי רזיא, מאיר לארץ ולדריס, סיני ועוקר הרים, אמץ לבו בגבורים, מעלת הרב הגדול, ידיו רב לו מבצר עוז ומגדול, כמחר"ר משה ׳ן אדרת זצוק"ל זי"ע".

אלה המה מוקצת שבחיו כפי שמצאנו בתוספת הגה"ק רבי אברהם פאלאגיי זצ"ל לספרו 'דברי משה', בה הולך ומונה בשבחו של אותו צדיק, לאחר שהוא מספר שם על שאר חיבוריו, אשר על ידם "יצא מוניטין שלו, פרי עץ הדר כפות תמרים, הברכה אשר 'בירך משה' על גפי מרומי שמו נודע בשערים, והיזי יזו נטויה ספר 'תורת משה' פירוש המשניות, מתוך לפיות, וזאת התורה אשר שם משה".

וממשיך שם בדבריו אודות המחבר: "האיש משה גדול רוב גבוריה, מוסמך בדורו דנפיש נהוריה, לא לאורנו הוא צרך לתומכו ולסעדו, לבא בארשית סמיכה בעזרה מסכים לפתחו עזר כנגדו, כי האיש אדוני משה אל אציל בני ישראל שלח ידו, יסמך משה גדול כבודו, ואמנם ויבא אברהם בארש' להעיר אוון שומעת, מי בעל דברים למי שאין ידיעתו מוכרתה, ישראל ידע שמאיר עיני גולה, מרומם על כל ברכה ותהלה, לנו מני גדול ממשה".

תהלה למשה:

רבינו משה בן-אדרת היה שריג מענפי האילן הגדול של משפחת רבינו שלמה בן-אדרת - הרשב"א, מגדולי רבותינו הראשונים כמלאכים. פוטים על חוריו, מקום הולדתו ומי נעוריו, נעלמו מאתנו, רק את זאת ידענו שראשית הרבצתו בתורה ובהוראה היתה בעיקר"ק צפת תובב"א, וכפי שמצאנו שמו חתום בין רבני וחכמי צפת על אגרות השלוח-ידרנן לארצות הגולה וראה 'המעלות שלמה', נא אמן תרנין, מעי, מעי מן אות כא, 'שילוחי ארץ ישראל, ירושלים תשי"א, עמ' 432-431.

מתלמידיו בצפת נודע הגה"ק רבי בנימין פונטרמולי זי"ע שמבא באחת משתובותיו משה רב שראה אצלו: "לענין קיום ביי"ד שתקנים השטר באשרתא דחתיים עלה הרב של העיר והוא באחד, הרב 'תרומת הדשן' ז"ל (סי' שלב) כתב דמנהג פשוט הוא לתופשי ישבה שחותמים ביחד לקיים שטר... ואני ראיתי למורי" הרב מוה"רם ׳ן אדרת ז"ל על אדמת הקדש צפת תוב"ב שהיה חותם באשרתא הוא לבדו עפ"י הוראת מוה"ר"ר ישראל ז"ל. ואני הייתי תמה, שהרי מרן 'בית יוסף' ז"ל (בטור חרי"ם סי' מן סק"ג) כתב על דברי מוה"ר"ר ז"ל ואנו לא ראינו ולא שמענו...". (שו"ת שטב בנימין, שאלוניקי תקס"ח, סי' צו).

בפי ישרים נערץ ונקדש שמו, וכה מתארו אחד מחכמי צפת וירושלים, הגה"ק רבי יוסף בן גיורא זי"ע: בעל יטל אורות: "נדרשתי את אשר שאל מאיתי הרב הכולל השקדן בתורה כמחר"ר משה בן אדרת זלה"ה, על מה שמכיו ישראל קדושים הוא בארץ ישראל הדרים בעיר הקדש צפת תובב"א, לחלל מעשר שני על שוה פרוטה ואפילו ממין על שאינו מינו, שנוהגין לחלל הכל על שוה פרוטה של לחם, והוי ממין על שאינו מלכו...". (יטל אורות, שו"ת סי' א).

גם בתשובה ארוכה של הגה"ק רבי דוד פארדו זי"ע בעניני טומאה וטהרה, הוא מזכיר - בין יתר גדולי הדור שסברו צותיה - את "הרב המו' כמחר"ר משה ׳ן אדרת ז"ל שבעה"ק משה בן אדרת, רבי על כל השנים זולת סדר קדשים, וחברו על הרמב"ם ועל הרא"ש ועל הטוריים, וספר שו"ת ועל המקרא, וחברו על כל המשניות כולם. ודוך הרב 'פרי חדש' לקח להתוכח עם גדולים וקטנים בכה סוגיות ופולפול". וסך הכל ייב ספרים".

משה אדרת:

מעדו היתה האמת נר לגרלו, לא חת מפני איש ולא נשא פנים בתורה. והכי קא משתבח ביה גאון עוזינו החיד"א זצ"ל בספרו סי' הגדולים (מע"ב, מעי מן אות צא): "הרב החסיד מהר"ר משה ׳ן אדרת, רבי על כל השנים זולת סדר קדשים, וחברו על הרמב"ם ועל הרא"ש ועל הטוריים, וספר שו"ת ועל המקרא, וחברו על כל המשניות כולם. ודוך הרב 'פרי חדש' לקח להתוכח עם גדולים וקטנים בכה סוגיות ופולפול". וסך הכל ייב ספרים".

עוד מצוין שם החיד"א לבקיאיותו העצומה, ש"היה בקי בנעניס ואהלות ועירובין וכיוצא, כמו שכתב הרב עצמו בתשובתו, הובאה בעין משפטי יו"ד סימן ה' עי"ש, ומעת החיד"א מאשר שמע מפי השמועה על דרד גאון: "גם אני שמעתי שהיה זכרן גדול ובקי מאד וקולו כנהר וכמעין המעגבר להפליא".

ואמנם בשו"ת עיני משפטי (קושטאדינה תק"ס) מוצאים אנו ליוכח גדול בדבר הלה שהיה לרבינו עם הגה"ק רבי עזרא מלכי זצ"ל אב"ד א' ירודס, בענין חטים המלושבים בתבן הנמצאים בתוך התבואה שנקלחים מן הגוי, וחס נמרחים על ידי ישראל שהביאם לתוך ביתו, אי חשיבי כנמרה מלאכתן על ידי ישראל וחיבים בתרומות ומעשרות, ואוליין בתר רוב חטים שכתב שמתור ביד גוי וכו'. רבי עזרא מלכי בתשובתו (יו"ד סי' ט) צידד לפטור, לעומת העלה מהר"ם ׳ן אדרת (שם סי' ח) לחיבי החטים בתרומות ומעשרות. חזר רבי עזרא מלכי לסתור דבריו (סי' ט), בפתחו דבריו: "ראיתי מה שכתב אור עינינו הנהם הידין המצויין ה"י, וחרב חדה אור במותניו לבטל דברי, ואם באתי לדברות ואמירות יצא הענין אל מכוון אחר, והתורה תהיה מונחת בקרן זוית, לכן גמרתי חצני לכון

וכה ממשיך החיד"א לספר ב"שם הגדולים" (שם): "יונה נפשיה בעיר אומרי, חיים לו שבק, ולח"ה. ובקרב ימים מועטים נשרפו כל בתי ישראל בשעיר והקהלות, והגם שהיה הפסד גדול מאד, לא נפקד מהם שום נפש מישאל, וכמעט קודם פטירתו רמזה הרב זי"ל. והוא מסיים במעשה נס שאירע בקבורתו: "יוש שאמרו, שנפטר הרב הנוכר ביום הששי אחר חצות, ונעשה נס בקבורתו".

את מעשה הנס מגלה הגר"ח פאלאגיי זצ"ל בספרו 'כל החיים' (אומיר תרנ"ז, מעי מן אות שא): "הרב הגדול גור בארץ הזאת (אומיר) בעל ספר ברך משה בן אדרת ז"ל נח נפשיה יום אחד עשר לחודש מנחם שנת שבי"ר (תק"ם), ולחיות שנטלו הגוים מצבת אבן שעל גבו, לזכרון כתבתיו. והיה כתוב על מצבת קבורתו ברמז מה שמענו מפי אקנים דנקדה לו חמה בעבורו (זרחא שבילי, ע"י נטין ט). אך לפי החשבון ולא בדי"ה, אינו מכוון⁵, ורחוק הדבר דעכב היתה מערב עד ערב ממיתה לקבורה"⁶.

עוד כותב הוא לגבי ספריו: "יהן בעון ספרו הנחמד 'תורת משה' על פירוש המשניות, התחיל הרב צרר המר דודי לו תנא דבי אליהו להדפיסו בליונר, ושם נאבדו כתבי הקדש, וכל על דאבדן ולא משתכחין"⁷, ומספר בזה דבר מלא: "ומזקנים אבתונן דצריך להשטט שלא לכתוב עליו קושייא ופיראכ מאיזה השנה, דקפיד מו. והוא מעין מ"ש בהקדמת יפרי תוגאר להרב הקדוש מהר"ח בן עטר זי"ל, וכיוצא בזה שמעתי מפי הרב הגדול מרן זקני בעל חקירי לב' ז"ל מעשה נורא בחשנתו על מורינו הרב הגדול מהר"חא ז"ל בספר 'מוקראי קדש', דבא לו בחזיון דלא צדק, ובבקר הבין דכך היה, והיה נהר מאותו יום לדקדק היטב עליו ולהזכירו בכבוד ואימה, זי"ע".

זרעו אחריו היו בניו החכמים השלמים רבי יצחק מורינו ע"י 'ברך משה', דף ה' טו' ד, ורבי מצליח. זצוק"ל.

מכל חיבוריו וכתביו נדפסו רק שני ספרים לאחר פטירתו, והם: 'ברך משה' על הש"ס (שאלוניקי תקס"ב)⁸, ו'דברי משה' חידושים על הטור (וב"י ואמיר תרנ"ו). וכן נכנסו מקצת מחידושיו בספר 'ישרי חיים' לחה"ק רבי רפאל יצחק מאייו זצ"ל (שאלוניקי תקס"ו-תקס"ז), כמ"ש בהקדמתו שהגביר ר' חיים הלוי מירקאדו ז"ל כשעור לו בחוצאות הדפוס, ציוהו שיכניס בספרו מחידושי "האדם הגדול בעקנים, מעלת הרב הגדול כמחר"ר משה ׳ן אדרת זצוק"ל".

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, אמן

- ידוע היה כל רחמי ומהותו של הי"ר חדש" אמת צרופה ונוקבת, ואך ורק זאת היתה נר לגליו תמיד, וכדברי עצמו בהקדמה לספרו: "לפני רבותי על גבי קרקע נותי, אך על בירתם לא ססכתי, אלא על בחירתי וברירתי, כי אין לזנו אלא מה שענינו רואות ולמנא עיני שפסתי, ולהלכתי דעריה וברורה פנים לא נשאת".
- ע"י בראשית רבה (פרשה סד אות י'): "אמרין יעול ר' יהושע בן חנינא דהוא אסכולטוסקא דאורייתא": פירש"י: "מ"ר התורה בלשון יו"ן. ובפי' 'מתנות כהונה' כתב. 'אדון של בית המדרש ובקי לסדר דברי אגדה המתשבים על לב ידיעה. בית המדרש נקרא בלשון יו"ן סכולא" - בראש ספר 'פירוש הערוך'".
- בשנת תצ"ו עדיין היה בצפת (נכ"פ שנמצא חתום על אגרת שד"ר מצפת לאסיה, ראה 'שילוחי ארץ ישראל', שם), ותאריך פטירתו באומיר היתה בשנת תק"ב. הוא נראה מעבר לגור שם רק בערוב ימיו.
- בהתקנת מצבת רבינו חכמי אומיר (דפס בסו"ס עיני ש"צ, ברל"ן תרע"ג, עמ' 144) הובא נוסח מצבתו: "הרב השקדן בתורה כמו משה ׳ן אדרת ז"ל ב"ס ברך משה, י"א אב ש' תקי"ח". וכנראה נפל שטות בתאריך שנת פטירתו.
- היינו לפי המבואר בשו"ת עיני משפטי (קושטאדינה תק"ס) דיוס תשעה באב לא יחול בימים דבר. ולפי' אם נפטר ביום ה' י"א אב, אם כן חל ש' באב ביום ד', והאך קרילל דלא ביום ד' (נבאמת י"א אב אב בשנת תק"ב בשבת) (ותיב היה אז ביום ה'), ואם כן י"ל דנת נפשיה ביום ו' ונקדה לו חמה, ומשריה קבוע יום פטירתו י"א אב, אף שבד"ה ביום ה' אב. דאם לא כן תאריך י"א אב מותר לקבלה הנוספת שהביאה גם החיד"א לגבי הנס בקבורתו. וצ"ע".
- היינו דהגר"ח פאלאגיי שיער דנת נפשיה ביום ו', ונקדה לו חמה בעבור זה, ומנה אז כתב שדמא ארץ ישראל, י"א אב ש' תקי"ח. ועכב היתה מאז ועד יום ו' בערב. דדוחק הוא שיעכבוהו כל כך.
- ראה בהקדמת המגיה - ה"ה הגאון רבי רחמים אליהו חזן (בן בעל 'חקרי לב') זצ"ל - בראש ספר 'ברך משה': "ה'ן שתי ידים זוכות וזייה דאורייתא... להוציא לאור הני ספרי דבי רב שתיים כהלכתן, ספר 'תורת משה' פ"י על המשניות, הלא זה על מכבש הדפוס במתא ליונרנו י"א...". ובספר 'המעלות לשלמה' (מע"ס, מעי ב' אות מ) הביא דבריו וכתב על זה: "ולא ראיתי עד הנה". ולמד"ן מזה שרק התחילו להדפיסם בליונר, ושם נאבדו הכתבים. ואמנם ב"ה הגדול פאלאגיי עצמו היה חובב כתבים של רבינו הקובץ גם בשם 'תורת משה', אך בעוה"ה נשרף חיבור זה, וכפי שמתאון על כך בהדיא בספרו 'ראה חיים' (ח"א), שאלוניקי תר"כ, דף ק' ע"ה).
- כנראה כוונתו לדבריו הנוקבים האלו של האוה"ח הקדוש זי"ע שכתב שם: "והוי דברי אלה מול כל קורא שאם לפקח בדבריי הוא בא ואצ"ל קדש לנפשו, נגידים אדבר להמיתו בעקשית ולחיותו ונשיכת נחש, ואוסר אי עליו פרי למאכלו ותוארו לעיני".
- חידושים ע"מ סוכה מן ספר זה, נדפס מחדש בתוך ספר 'שני דים' ישר בקוץן חדש' עמ"ס סוכה (הוצאת מכון 'הדרת חזן', שנת תשנ"ד), והיה לנו עינים תולדות המחבר בעירית הר"ר נפתלי אהרן וקשטין שליט"א.

מאת: הר"ח ר' ר' ישכר בעריש ווייס שליט"א

